

CESTNÁ SIEŤ A MÝTNE STANICE NA POŽITAVÍ V OBDOBÍ STREDOVEKU

Peter IVANIČ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda
Štefánikova 67
949 74 Nitra
pivanic@ukf.sk

IVANIČ, Peter. The road network and toll stations on the ground of archaeological and primary literary sources in the Žitava region during the Middle Ages. Roads have been the distinctive orientation lines of the landscape which they have crossed. Important roads have made a substantial contribution to the region. In the article I focus my attention on the reconstruction of the road network on the basis of archaeological and literary sources in the territory of the Žitava region during the Middle Ages. The Žitava region was sparsely inhabited in the 6th-8th centuries. Pathways of this period should be mainly assumed in the Lower Žitava region. The number of archaeological sites grew in the 9th-10th centuries. In this period the developed road network also existed in the Upper Žitava region. The 11th century literary sources give evidence on main roads which run alongside the River Žitava. Important road nodes were Dvory nad Žitavou, Vrábľa, and Zlaté Moravce. Jelenec (Gýmeš) and Hrušov Castles played an significant role in the road network as well. Literary sources prove that there was the connection between the studied territory and the Nitra and Hron regions. The well-known Czech road run through the Lower Žitava region. The primary literary sources, which are mainly dated to the 14th and 15th centuries, provide evidence on the dense network of toll stations in the Žitava region during the Late Middle Ages.

Kľúčové slová: Žitava; cesta; cestná sieť; osídlenie;

Keywords: Žitava; road; road network; settlement;

Komunikácie sú a boli aj v minulosti výraznou orientačnou líniou v krajine, ktorou prechádzali. Dôležité cesty mali značný prínos pre región. Dochované písomné pramene predovšetkým od 13. storočia obsahujú aj správu o cestách. Tieto sa uvádzajú hlavne ako hraničné medzníky pri metácii jednotlivých majetkov.

Súčasná dopravná sieť sa na niektorých územiach už len málo zhoduje so stredovekou. Predovšetkým v nížinných oblastiach sa trasy ciest menili. So zahusťovaním osídlenia danej oblasti narastal aj ich počet a význam. V dnešnej dobe prebieha výstavba diaľnic, ktorá výrazne mení dopravnú sieť. Rekonštrukcia cestnej

siete má značný význam pri skúmaní dejín krajiny, osídlenia, ale aj obchodných kontaktov jednotlivých regiónov.

Výskum ciest bol v minulosti iba okrajovou témou slovenskej historiografie. V posledných desaťročiach vyšlo niekoľko dôležitých prác, ktoré sa venujú problematike výskumu stredovekých ciest na území dnešného Slovenska.¹

V príspevku sa zameriavam na rekonštrukciu cestnej siete na území Požitavia v období stredoveku na základe archeologických a písomných prameňov. Rieka Žitava je ľavostranný prítok Nitry, ktorý pramení na severozápadných svahoch Pohronského Inovca v obci Veľká Lehota. V obci Dolný Ohaj smerom na západ k Šuranom do rieky Nitra zaústuje kanálom a ako Stará Žitava ústi do Nitry pod Martovcami. Jej významné prítoky z pravej strany sú Hostiansky potok, Pelúsok, Čerešňový potok Drevenica, Host'ovský potok a z ľavej strany tok Širočina, Topoľnica, Rohožnica.²

Cestná sieť v ranom stredoveku

Pre obdobie raného stredoveku existuje málo písomných prameňov. Cestnú sieť možno zrekonštruovať len hypoteticky na základe rozloženia sídiel alebo pohrebísk v krajine, ktoré boli zistené archeologickým výskumom alebo prieskumom. Na základe doterajších poznatkov možno tvrdiť, že v skúmanej oblasti dôležité komunikácie viedli v tomto období v tesnej blízkosti Žitavy a kopírovali jej tok.

Na dolnom toku Žitavy možno predpokladať existenciu dôležitej komunikácie popri pravom brehu od dnešného Hurbanova cez Bajč, Dvory nad Žitavou, Bešeňov, Dolný Ohaj, Hul, Vlkaš, Maňu, Žitavce do Vrábľ. Dokladajú to viaceré sídliská a pohrebiská datované do raného stredoveku. V katastri Hurbanova boli objavené aj pohrebiská, ktoré možno datovať do 7. – 9. storočia.³ V Hurbanove v miestnej časti Bohatá v polohe Pri vinárni bolo zistené osídlenie z raného stredoveku.⁴ Osídlenie zo 6/7. až 11. storočia a pochovávanie v 9. – 10. storočí sa

¹ IVANIČ, Peter. Stredoveká cestná sieť na Pohroní a Poiplí. Nitra: UKF, 2011, 372 s. Tu pozri aj prehľad staršej literatúry. Z novších prác pozri SLAMOVÁ, Martina – BELÁČEK, Boris – BELJAK, Ján – PAŽINOVÁ, Noémi – CHUDÝ, František. Dependence of the Medieval Settlements and Historical Roads to the Natural Environment Around the Deserted Castle in Zvolen (Slovakia). In *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2014, vol. 120, s. 213-223. CHUDÝ, František – SADIBOL, Jozef – SLAMOVÁ, Martina – BELÁČEK, Boris – PAŽINOVÁ, Noémi – BELJAK, Ján. Identification of historic roads in the forest landscape by modern contactless methods of large-scale mapping. In *Informatics, Geoinformatics and Remote Sensing: 14th International Multidisciplinary Scientific Geoconference SGEM 2014*. Sofia: SGEM, 2014, s. 183-190. TOMEČEK, Oto. K problematike výskumu reliktovej starých vozových ciest na strednom Slovensku. In ŠIMKO, Peter (ed.). *Dejiny cestnej dopravy na Slovensku I*. Zborník z medzinárodnej konferencie, Sobášny palác v Bytči 27. septembra 2014. Žilina: Považské múzeum, 2015, s. 9-27.

² K prehľadu historických názvov Žitavy a jej prítokov pozri VARSÍK, Branislav. Slovenské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10. – 12. storočí. Bratislava: Veda, 1989, s. 49-51.

³ ZÁBOJNÍK, Jozef. Slovensko a Avarský kaganát. Bratislava: FF UK, 2004, s. 90-91. BIALEKOVÁ, Darina et al. Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. I. zväzok. 1. časť. Bratislava, hlavné mesto SSR a Západoslovenský kraj. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1989, s. 118-119.

⁴ BIELICH, Mário. Včasnostredoveký sídliskový objekt z Hurbanova-Bohatej. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2006, s. 41.

zistilo v Bajči v polohe Medzi kanálmi.⁵ Pohrebisko z 9. storočia sa nachádzalo aj v intraviláne obce v blízkosti súčasnej križovatky ciest Nové Zámky – Komárno a Bajč – Štúrovo.⁶ V miestnej časti Vlkanovo sa podarilo objaviť sídlisko z 9. – 10. storočia a pohrebisko zo 7. storočia.⁷ Na viacerých polohách v intraviláne Dvorov nad Žitavou sa podarilo doložiť osídlenie z ranostredovekého obdobia. V južnej časti obce sa skúmalo pohrebisko z druhej polovice 7. – 8. storočia.⁸ V Bešeňove v polohe Papföld (Oncsa) bolo odkryté pohrebisko z konca 8. – začiatku 9. storočia.⁹ Ranostredoveké osídlenie sa podarilo doložiť aj v katastri obce Hul. Pri ceste Levice – Nové Zámky sa odkrylo pohrebisko z 9. storočia.¹⁰ Ďalšie pohrebisko v polohe Hliník pochádza z 8. storočia.¹¹ V Mani, v miestnej časti Veľká Maňa, sa zistilo pohrebisko z 9. storočia.¹²

Na ľavobrežnom dolnom Požitaví viedli aj menej dôležité cesty. Z Bajča mohla viesť komunikácia cez Svätý Peter do Pribety. Vo Svätom Petre sú doložené pohrebiská z 9. až 11. storočia.¹³ V Pribete je doložené pohrebisko z 10. storočia.¹⁴ Ďalšia cesta mohla viesť do Choťína, kde sa zistilo pohrebisko zo 7. – 8. storočia.¹⁵ Ojedinelý hrob z mladšieho úseku veľkomoravského obdobia bol objavený v polohe Kenderláb.¹⁶ V polohe Káptalan je doložené sídlisko a pohrebisko datované do 9. – 10. storočia.¹⁷ V susednej Marcelovej, ktorej južná časť leží ešte v nive Žitavy, bolo zistené pohrebisko, kde sa pochovávalo v 10. storočí.¹⁸ Cesta mohla pokračovať smerom na Virt a Radvaň nad Dunajom, kde sa pripájala na komunikáciu, ktorá viedla popri Dunaji. Vo Virte sú doložené z dvoch polôh hrobové nálezy zo 7. – 8. storočia a sídlisko z 8. – 9. storočia.¹⁹ V Radvani nad Dunajom v časti Žitava bolo preskúmané pohrebisko, kde sa pochovávalo na konci 7. a v 8. storočí.²⁰ Okrem toho sa podarilo doložiť aj sídliská z 8. – 9. storočia v polohách

⁵ CHEBEN, Ivan – RUTTKAY, Matej. Ukončenie výskumu v Bajči. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1994*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1996, s. 99. RUTTKAY, Matej. Mittelalterliche Siedlung und Gräberfeld in Bajč-Medzi kanálmi (Vorbericht). In *Slovenská archeológia*, 2002, roč. 50, č. 2, s. 245-322.

⁶ TOČÍK, Anton. Materiály k dejinám južného Slovenska v 7. – 14. storočí. In *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 28, 1992, s. 115-118.

⁷ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 113.

⁸ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 248-249.

⁹ ZÁBOJNÍK, ref. 3, s. 77.

¹⁰ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 251-252.

¹¹ ZÁBOJNÍK, ref. 3, s. 90.

¹² BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 265.

¹³ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 116-117.

¹⁴ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 137.

¹⁵ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 122-123.

¹⁶ HANULIAK, Milan. Veľkomoravské pohrebiská: Pochovávanie v 9. – 10. storočí na území Slovenska. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2004, s. 263.

¹⁷ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 123-124.

¹⁸ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 132.

¹⁹ ZÁBOJNÍK, ref. 3, s. 114-115.

²⁰ ZÁBOJNÍK, ref. 3, s. 106-107.

Dunára düllő a Červený piesok.²¹ Z neznámej polohy pochádza depot železných predmetov datovaných do obdobia okolo roku 800.²²

Archeologické lokality dokladajú existenciu dôležitej komunikácie na dolnom Požitaví aj popri ľavom brehu rieky. Jej pravdepodobná trasa viedla od Bešeňova cez Úľany nad Žitavou, Kmeťovo, Michal nad Žitavou, Lúčnicu nad Žitavou smerom na Novú Ves nad Žitavou. V Bešeňove na terase ľavého brehu Žitavy v polohe Bíroság je doložené osídlenie zo 7. – 8. storočia a v polohe Sirdölő odkryté pohrebisko z konca 9. a 10. storočia. Ranostredoveké osídlenie bolo doložené aj v polohe Kismalomgát.²³ V Úľanoch nad Žitavou sa narazilo pri ťažbe piesku neďaleko bývalého JRD na sídliskové objekty z 8. – 9. storočia.²⁴ V polohe Agač bolo odkryté pohrebisko z 9. – 11. storočia.²⁵ V intraviláne obce bol tiež objavený hrob datovaný do 9. – 10. storočia.²⁶ V roku 1959 sa v priestoroch vtedajšieho JRD našla železná sekera z raného stredoveku.²⁷ Hrob zo 7. – 8. storočia sa podarilo doložiť v Kmeťove.²⁸ Vo Vlkaše sa prieskumom zistilo na ľavom brehu Žitavy ranostredoveké osídlenie.²⁹ V katastri obce Michal nad Žitavou bolo skúmané pohrebisko z 9. – 10. storočia a črepy datované do raného stredoveku sa našli v ďalších dvoch polohách.³⁰ V Lúčnici nad Žitavou boli prieskumom získané fragmenty keramiky rámcovo datované do 8. – 11. storočia.³¹ V Novej Vsi nad Žitavou sa podarilo doložiť zberom osídlenie z 9. – 10. storočia.³²

Doteraz známe archeologické lokality poukazujú taktiež na rozvinutú cestnú sieť na strednom hornom Požitaví.³³ Cesta v blízkosti pravého brehu Žitavy pokračovala pravdepodobne z Mane do Vrabeľ, kde bolo objavené sídlisko 6. – 8. storočia a pohrebisko z 9. storočia.³⁴ Odtiaľ pravdepodobne smerovala ďalej na sever cez Novú Ves nad Žitavou, Slepčany a Tesárske Mlyňany do Zlatých Moraviec³⁵. V Slepčanoch sa podarilo doložiť existenciu dvoch sídlisk z 9. až 13.

²¹ ZÁBOJNÍK, ref. 3, s. 107.

²² ZÁBOJNÍK, ref. 3, s. 107.

²³ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 243.

²⁴ ZÁBOJNÍK, ref. 3, s. 113.

²⁵ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 285.

²⁶ OŽĎÁNI, Ondrej. Nádoba z 9. – 10. storočia z Úľan nad Žitavou. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1989*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1991, s. 76.

²⁷ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 286.

²⁸ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 257.

²⁹ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 252-253.

³⁰ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 265.

³¹ RUTTKAY, Matej. Nové nálezy na Hornom Požitaví. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2002*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2003, s. 113-114.

³² BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 224.

³³ Osídlenie tejto oblasti komplexne od praveku po stredovek naposledy spracovala predovšetkým Monika Gabulová. GABULOVÁ, Monika – DAŇOVÁ, Klaudia. Výsledky z povrchového prieskumu na hornom toku Širočiny. In *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 57, 2015, s. 99-110. GABULOVÁ, Monika. Štúdium krajiny a osídlenia na hornom Požitaví v praveku až včasnej dobe dejinnej. In *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 58, 2015, s. 97-168. K hornému Požitaviu pozri novšie RUTTKAYOVÁ, Jaroslava – RUTTKAY, Matej. *Horné Požitavie: Svedectvo archeológie*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2015, 170 s.

³⁴ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 232-233.

³⁵ ZÁBOJNÍK, Jozef. Osídlenie Zlatých Moraviec a okolia od zmeny letopočtov. In BÁTORA, Marián – ZAŤKO, Michal (eds.). *Zlaté Moravce*. Zlaté Moravce: Mestský úrad Zlaté Moravce, 1998, s.

storočia.³⁶ V Tesárskych Mlyňanoch sa v polohe Gočol zistilo sídlisko z 8. – 9. storočia a pohrebisko z 10. storočia.³⁷ Pohrebisko z 10. – 11. storočia bolo zistené v polohe Tesárske pláne.³⁸ V neďalekej Vieske nad Žitavou bol prieskumom objavený porušený kostrový hrob z 9. storočia a severne od obce existovalo sídlisko z 9. – 10. storočia.³⁹ Ďalšie spojenie Vrábeľ a Zlatých Moraviec možno predpokladať cez Nevidzany, Veľké Vozokany, Čierne Kľačany a Prílepy. V Nevidzanoch je doložená existencia hradiska z 9. storočia, dvoch sídlisk z 9. – 10. storočia, ďalšieho sídliska z 10. – 12. storočia a na miestnom cintoríne sa narušil hrob pravdepodobne z 9. storočia.⁴⁰ Vo Veľkých Vozokanoch v polohe Pánske je doložené sídlisko z 9. – 10. storočia.⁴¹ V Čiernych Kľačanoch v polohe Mlynské diely boli záchranným výskumom zistené hroby z 9. – 10. storočia.⁴² V polohe Pri Mlyne sa podarilo preskúmať hroby, ktoré sa datujú do záveru 10. až 11. storočia a sídlisko z 11. – 12. storočia.⁴³ Severne od obce pri dnešných Prílepoch bolo zrejme porušené zemnými prácami pohrebisko z 9. – 10. storočia.⁴⁴ V tejto miestnej časti Zlatých Moraviec sú doložené aj dve sídliská z 9. a z 10. – 11. storočia.⁴⁵ Z uvedenej komunikácie existovali odbočky do Nemčinian a Volkoviec, ktoré boli osídlené minimálne od 10. storočia.⁴⁶ V Zlatých Moravciach v časti Chyzerovce boli zistené sídliskové objekty datované do 10. – 11. storočia.⁴⁷ Staršie osídlenie Zlatých

163. RUTTKAYOVÁ, Jaroslava – RUTTKAY, Matej. Záchranný archeologický výskum stredovekej osady v Zlatých Moravciach. In *Archaeologia historica 27: sborník příspěvků přednesených na XXXIII. konferenci archeologů středověku České republiky a Slovenské republiky s hlavním zaměřením na hrady a jejich úlohu ve středověkém vojenství a osídlení*, Brtnice a Panská Lhota 17. – 21. září 2001. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2002, s. 447-462.

³⁶ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 228-229.

³⁷ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 229-230. RUTTKAY, Matej – BALIOVÁ, Henrieta – BIELICH, Mário – BISTÁKOVÁ, Alena – ĎURIŠ, Jozef – GABULOVÁ, Monika – HARUŠŤIAK, Ján – JAKUBČINOVÁ, Miriam – MALČEK, Róbert – MITÁŠ, Vladimír – VOJTEČEK, Marek. Záchranné archeologické výskumy na trase výstavby rýchlostnej cesty R1 v úseku Nitra-Selenec - Beladice. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2009*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2013, s. 220-221.

³⁸ RUTTKAY – BALIOVÁ – BIELICH – BISTÁKOVÁ – ĎURIŠ – GABULOVÁ – HARUŠŤIAK – JAKUBČINOVÁ – MALČEK – MITÁŠ – VOJTEČEK, ref. 37, s. 221-222.

³⁹ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 231. GABULOVÁ, ref. 33, s. 160.

⁴⁰ BÁTORA, Jozef. Nález slovanského hrobu (?) v Nevidzanoch. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1997*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1999, s. 27, 28. BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 194-195.

⁴¹ RUTTKAY, Matej – DAŇOVÁ, Klaudia – CHEBEN, Michal – POLÁKOVÁ, Zuzana – ZAJACOVÁ, Barbara. Záchranné archeologické výskumy na trase výstavby rýchlostnej cesty R1 v úseku Beladice-Tekovské Nemce. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2009*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2013, s. 229-230.

⁴² BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 185.

⁴³ RUTTKAY – DAŇOVÁ – CHEBEN – POLÁKOVÁ – ZAJACOVÁ, ref. 41, s. 231-233. RUTTKAY, Matej – CHEBEN, Michal. Polykulturné sídlisko z Čiernych Kľačian. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2009*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2013, s. 237-238.

⁴⁴ BEDNÁR, Peter. Prieskum v Čiernych Kľačanoch. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1988*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1990, s. 39.

⁴⁵ RUTTKAYOVÁ, Jaroslava – RUTTKAY, Matej. Archeologické nálezy v zbierkach mestského múzea v Zlatých Moravciach. Nitra: Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV, 1991, s. 14, 34.

⁴⁶ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 232. RUTTKAYOVÁ – RUTTKAY, ref. 45, s. 23.

⁴⁷ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 235.

Moraviec je doložené náhodným nálezom enkolpionu z 9. storočia.⁴⁸ Zo Zlatých Moraviec cesta pravdepodobne pokračovala aj do Topoľčianok, kde bolo na nádvori dnešného kaštieľa archeologickým výskumom zistených niekoľko objektov datovaných od 6. do 10. storočia.⁴⁹ Osídlenie z 9. – 10. storočia sa zistilo aj v strede obce.⁵⁰ Do Zlatých Moraviec určite smerovala cez Kolíňany a Beladice významná komunikácia z Nitry. V Kolíňanoch je doložené osídlenie z polohy Dolný Mlyn z 9. – 13. storočia a ďalšie sídlisko z 10 – 11. storočia sa nachádzalo juhovýchodne od obce.⁵¹ V Beladiciach bolo osídlenie z 9. – 10. storočia zistené systematickým prieskumom na troch polohách. Fragmenty keramiky datované do 8. až 10. storočia dokladajú osídlenie niekoľkých lokalít aj v miestnych častiach Veľké a Malé Chrašťany.⁵²

Rozmiestnenie archeologických lokalít na hornom Požitaví môže svedčiť aj o existencii komunikácií regionálneho charakteru. Takéto mohlo byť spojenie Kostolian pod Tribečom cez Ladice do Neveríc. Osídlenie viacerých polôh v Kostolianoch pod Tribečom je doložené predovšetkým od 10. storočia.⁵³ Na juhovýchodnom okraji obce Ladice sa podarilo odkryť pohrebisko z veľkomoravského obdobia.⁵⁴ V Nevericiach sa zistilo zatiaľ osídlenie z 10. – 12. storočia.⁵⁵ Pri Nevericiach sa cesta napájala na komunikáciu, ktorá viedla cez Slažany a Martin nad Žitavou do Zlatých Moraviec. V katastri Slažian bolo doložené sídlisko z 8. – 9. storočia a ďalšie z 9. – 10. storočia. Osídlenie z 10. storočia bolo zistené na ďalších 3 lokalitách.⁵⁶ Z tejto cesty existovala odbočka smerom na Mankovce, kde bolo v intraviláne doložené osídlenie zo 6. – 7. storočia.⁵⁷ Pravdepodobne z Nitry cez Pohranice, Dolné Obdokovce viedla cesta aj do Čeladíc, kde sa v polohe Hanisovo na pravostrannej terase Hostšovského potoka podarilo doložiť osídlenie rámcovo datované do 8. storočia.⁵⁸ V polohe Hanisov sa podarilo prieskumom zistiť ďalšie

⁴⁸ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 235.

⁴⁹ RUTTKAY, Matej. Záchraný výskum v Topoľčiankach. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1990*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1992, s. 90. RUTTKAY, Matej. Výskum hradu v Topoľčiankach. In *Archaeologia historica 16/91*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1992, s. 255-267.

⁵⁰ RUTTKAYOVÁ - RUTTKAY, ref. 45, s. 44.

⁵¹ BEDNÁR, Peter - RUTTKAY, Matej. Prieskum povodia potoka Bucegaj. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1989*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1991, s. 27. MITÁŠ, Vladimír. Nové nálezy z Kolíňan. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2001: 1. textová časť*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2002, s. 135.

⁵² RUTTKAY, Matej - RUTTKAYOVÁ, Jaroslava. Pokračovanie prieskumu horného Požitavia. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1990*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1992, s. 92-93.

⁵³ PAŽINOVÁ, Noémi - BORZOVÁ, Zuzana. Osídlenie Kostolianskej doliny. In *Monumentorum Tutela 21*. Bratislava: Pamiatkový úrad SR, 2009, s. 41.

⁵⁴ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 190.

⁵⁵ HANULIAK, Milan. Nové nálezy z Neveríc. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1999*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2000, s. 47.

⁵⁶ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 228. GABULOVÁ, ref. 33, s. 156-157.

⁵⁷ BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 193.

⁵⁸ RUTTKAYOVÁ, Jarmila - RUTTKAY, Matej. Záchraný výskum v Čeladiciach a Dolných Obdokovciach. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2003*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2004, s. 161-163.

sídlisko z 9. – 10. storočia.⁵⁹ V Dolných Obdokovciach sa prieskumom získali fragmenty keramiky z 9. – 10. storočia.⁶⁰

Cestná sieť vo vrcholnom a neskorom stredoveku

Od 11. storočia sa objavujú písomné pramene o sledovanej oblasti. Tieto spolu s archeologickými prameňmi svedčia o tom, že tu pribúda počet sídiel. V období od 2. polovice 13. do 15. storočia napríklad v oblasti horného Požitavia existovalo 75 sídiel, z toho väčšina vznikla v tomto období.⁶¹ Bohužiaľ iba zriedkakedy sa v dochovaných dokumentoch objavuje informácia o cestách. Priama písomná zmienka o ceste v oblasti Požitavia je síce už z 11. storočia, ale ďalšie komunikácie sa uvádzajú až od 13. storočia.

V roku 1075 v dnešnom Hronskom Beňadiku (*ecclesia sancti Benedicti*) založil Gejza II. významný benediktínsky kláštor. Už v jeho zakladacej listine z roku 1075 sa spomína cesta (*via civilis*), ktorá s veľkou pravdepodobnosťou viedla do Nitry.⁶² Zrejme ide o komunikáciu, ktorá je uvedená v roku 1209 ako *magna via* a smerovala od Nitry cez Chrašťany (*Herestien*), Choču (*Heche*) do Svätého Beňadika a na ňu sa pripájala cesta z Chyzeroviec (*Hyzer*).⁶³ Táto cesta je zakreslená aj na mape Tekovského komitátu od Samuela Mikovíniho, ktorá vyšla v roku 1742 ako súčasť významnej práce Mateja Bela s názvom *Notitia Hungariae novae historico geographica*.⁶⁴ Uvedená hlavná komunikácia je doložená aj pri darovaní dediny Jelenec (*Gymus*) v roku 1253 uhorským kráľom Belom IV. Ondrejovi, synovi Ivánku z rodu Hont-Poznanovcov, ktorý je zakladateľ rodu Forgáčovcov. V tejto listine sa spomína aj hrad, ktorý sa stal na ďalšie storočia rodinným sídlom tohto významného rodu.⁶⁵

Dôležitým komunikačným bodom na Požitaví boli dnešné Zlaté Moravce. V katastri Nemčinian existovala v stredoveku dedina Rohožnica (*Rohosnicha*). V roku 1284 sa uvádza pri jej ohraničení *magna via* smerujúca zo Zlatých Moraviec

⁵⁹ GABULOVÁ, ref. 33, s. 150. BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 227-226. Tu je lokalita uvedená pod Pohranicami, časť Host'ová.

⁶⁰ RUTTKAY, Matej – RUTTKAYOVÁ, Jaroslava – HUNKA, Ján. Pokračovanie v prieskume horného Požitavia. In Archeologické výskumy a nálezky na Slovensku v roku 1991. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1992, s. 111.

⁶¹ RUTTKAY, Matej. Vývoj stredovekého osídlenia na území horného Požitavia. In Slovenská archeológia, 1993, roč. 41, č. 2, s. 355.

⁶² MARSINA, Richard (ed.). Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. Bratislava: Vydavateľstvo SAS 1971, s. 54, č. 58.

⁶³ MARSINA, ref. 62, s. 126, č. 158. Chrašťany sú dnes súčasťou Beladíc a Chyzerovce patria pod Zlaté Moravce.

⁶⁴ MIKOVINY, Samuel. Mappa comitatus Barsiensis. In BELL, Mathias. Notitia Hungariae novae historico geographica IV. Viennae Austriae 1742.

⁶⁵ MARSINA, Richard (ed.). Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II. Bratislava: Obzor, 1987, s. 295, č. 421. O rode Forgáčovcov pozri LUKAČKA, Ján. Rod Forgáčovcov do polovice 15. storočia. In Historický zborník, 2003, roč. 13, č. 1-2, s. 66-79. K dejinám hradu pozri bližšie PLÁČEK, Miroslav – BÓNA, Martin. Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava: Vydavateľstvo Slovart – Praha: Nakladatelství Libri, 2007, s. 121-125. BIELICH, Mário – ELGYÜTT, Jozef. Archeologický výskum hradu Gýmeš v rokoch 2013 – 2014. In Archaeologia historica, 2015, roč. 40, číslo 2, s. 571-585.

(*Marouth*) do Starého Tekova (*Bars*).⁶⁶ V roku 1358 je tu opäť doložená. V Starom Tekove existoval komitátny hrad⁶⁷ a obyvatelia jeho podhradia dostali v roku 1240 mestské výsady (*suburbium castris de Bors*).⁶⁸ Trasa cesty zo Zlatých Moraviec do Starého Tekova viedla cez Čierne Kľačany (*Kelechen*) a Nemčiňany (*Nempchen*). Svedčí o tom záznam z roku 1327 o ceste medzi týmito dedinami, ktorá sa nazývala Čákyho cesta – *Chakyut*.⁶⁹ Zaujímavosťou je tento názov, pretože len málokedy sa v písomných prameňoch stretávame s priamym pomenovaním cesty. Z Nemčian s veľkou pravdepodobnosťou smerovala cesta aj do Kozároviec, kde sa napájala na hlavnú komunikáciu pozdĺž Hrona. Trasa zo Zlatých Moraviec cez Čierne Kľačany pokračovala do Vrábľ, kde sa od roku 1294 konali trhy.⁷⁰ Dokladá to listina z roku 1265, kde pri popise hraníc Horného Ohaja (*Aha*) sa uvádza *via veterus* (stará cesta) z Vrábľ (*Verebel*) do Nevidzian (*Nueg*).⁷¹ Vrábľ boli ďalším dôležitým dopravným uzlom a obchodným centrom na Požitaví. Ďalšie prepojenie z Vrábľ a Zlatých Moraviec viedlo cez Novú Ves nad Žitavou, Slepčany a Tesárske Mlyňany. V uvedenej listine z roku 1265 je aj zmienka o ceste do Jovky (*Ioka*).⁷² V roku 1293 sa znova uvádza táto komunikácia už ako *magna via*.⁷³ Z roku 1535 je zmienka o tomto spojení z Vrábľ do Zlatých Moraviec pri Mlyňanoch (*Malonya*).⁷⁴ Do Vrábľ viedla cez Klasov dôležitá komunikácia z Nitry, ktorá zrejme pokračovala cez Telince, Čifáre a Veľký Ďur do Starého Tekova a Levíc. V roku 1274 sa uvádza pri popise hraníc Chraštian (*Harastan*) ako *magna via* cez Klasov (*Kaluz*) do Vrábľ (*Werebel*).⁷⁵ Takto je to zakreslené na spomínanej mape Tekovského komitátu. Na tejto mape však komunikácia z Nitry ide cez Paňu a nie Klasov.⁷⁶ V roku 1353 je v súvislosti s Vrábľami (*Verebel*) zmienka o veľkej ceste, ktorá odtiaľto smerovala do Kmeťova (*Magnum Gyurk*).⁷⁷ Táto komunikácia viedla smerom na juh do Dvorov nad Žitavou. V metačnej listine Kmeťova z roku 1214 sa spomína veľká cesta pri Bešeňove (*Beseneu*).⁷⁸ V roku

⁶⁶ KNAUZ, Nándor (ed.). *Monumenta ecclesiae Strigoniensis II*. Strigonii 1882, s. 180, č. 159.

⁶⁷ PLAČEK – BÓNA, ref. 65, s. 277.

⁶⁸ MARSINA, ref. 65, s. 56-57, č. 79.

⁶⁹ DEDEK, Ludovicus Crescens (ed.). *Monumenta ecclesiae Strigoniensis III*. Strigonii 1924, s. 107, č. 168.

⁷⁰ TRUBÍNĽI, Jozef – MARKO, Mikuláš et al. *Vrábľe na prelome tisícročí*. Bratislava: Vydavateľstvo Liečreh Gúth, 2001, s. 102.

⁷¹ FEJÉR, György (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus VI/3*. Budae 1829, s. 275.

⁷² FEJÉR, ref. 71, s. 275. Jovka je zaniknutá stredoveká dedina. Archeologickým prieskumom ju doložil Alojz Habovštiak v katastri Novej Vsi nad Žitavou. BIALEKOVÁ, ref. 3, s. 224.

⁷³ GYÓRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963, s. 449.

⁷⁴ Maďarský národný archív (Magyar Nemzeti Levéltár) DF 237 188. Mlyňany sú dnes súčasťou Tesárskeho Mlyňana.

⁷⁵ NAGY, Emre (ed.). *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius VIII*. Budapest 1891, s. 163, č. 128.

⁷⁶ MIKOVINY, ref. 64.

⁷⁷ GYÓRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1998, s. 365.

⁷⁸ MARSINA, ref. 62, s. 143, č. 188.

1290 je uvedená aj ako cesta do Mojzesova (*Izdeg*).⁷⁹ V roku 1264 sa uvádza ako *magna via*, ktorá viedla do Dvorov nad Žitavou (*Oduord*).⁸⁰

Dôležitú strategickú funkciu na hornom Požitaví mal hrad Hrušov, ktorý sa prvýkrát hodnoverne spomína v roku 1316. Hrad stál v blízkosti dôležitej komunikácie, ktorá viedla z horného Požitavia na horné Ponitrie. Počas stredoveku mal viacerých majiteľov.⁸¹ Pri Hrušove (*Horsov*) sa spomína dodnes využívaná cesta do Veľkých Uheriec (*Vgrovch*) už v roku 1293.⁸²

Spojenie dolného Požitavia s Pohroním zabezpečovala komunikácia, ktorá sa odpájala južne od Hulu od hlavnej cesty popri Žitave a viedla cez Radavu, Podhájsku, Pozbu, Bešu, Horný Pial, Lok do Kalnej nad Hronom. Z roku 1330 pochádza zmienka o komunikácii do Svätušy (*Scemche*), ktorá je dnes súčasťou Podhájskej.⁸³

Okrem týchto hlavných ciest nachádzame v prameňoch zmienky o regionálnych spojoch. V roku 1275 sa pri opise beladického chotára uvádza cesta do Slažian (*Zelesen*).⁸⁴ Táto zrejme pokračovala do Zlatých Moraviec. Z nej odbočovala komunikácia smerom na Velčice a Zlatno. Vo Velčiciach existoval v 13. – 15. storočí stredoveký hrádok v polohe Čerešňové.⁸⁵ V katastri obce Zlatno bol vybudovaný niekedy koncom 13. alebo začiatkom 14. storočia hrad známy po názvom Čierny hrad. Na základe nálezového materiálu možno predpokladať zánik hradu na prelome 14. a 15. storočia. Zmienka o hrade pochádza aj z roku 1516, a preto sa uvažuje o jeho krátkodobom obnovení v 16. storočí.⁸⁶ Niekedy medzi rokmi 1272 – 1290 vznikla listina, kde sa uvádza okrem veľkej cesty, ktorá viedla v blízkosti Beladíc zrejme na Zlaté Moravce aj niekoľko ďalších ciest.⁸⁷ V stredoveku viedla komunikácia cez pohorie Tribeč z Jelenca (*Gimes*) do Lefantoviec (*Elefant*). Svedčí o tom známa zoborská listina z roku 1113.⁸⁸ Cez Tribeč viedlo aj spojenie z Kovariet (*Kowarch*) do Ladíc (*Ledech*), ktoré sa uvádza v roku 1424.⁸⁹ Z Jelenca smerovala cesta aj do Žirian (*Zrdynefeu*). Táto sa uvádza v roku 1295 spolu s komunikáciou, ktorá viedla priamo na hrad Gýmeš (*castrum Gymos*).⁹⁰ V roku 1327 je zmienka o dvoch cestách z Hrušova (*Hwrsou*) na Veľký Klíž (*Kolos*).⁹¹ V listine z roku 1353 sa spomína cesta, ktorá išla od dediny Finta ku kostolu v Michale nad Žitavou (*Zenthmihal*).⁹² Z roku 1360 je informácia o verejnej

⁷⁹ GYÓRFFY, ref. 77, s. 343.

⁸⁰ GYÓRFFY, ref. 77, s. 428.

⁸¹ PLAČEK - BÓNA, ref. 65, s. 138-141.

⁸² Codex diplomaticus patriae. Hazai Oklevéltár 1234 – 1536. Budapest, 1879, s. 138, č. 133.

⁸³ GYÓRFFY, ref. 73, s. 477.

⁸⁴ GYÓRFFY, ref. 73, s. 434.

⁸⁵ HABOVŠTIK, Alojz. Stredoveká dedina na Slovensku. Bratislava: Obzor, 1985, s. 321.

⁸⁶ PLAČEK - BÓNA, ref. 65, s. 101-102.

⁸⁷ GYÓRFFY, ref. 73, s. 434.

⁸⁸ MARSINA, ref. 62, s. 66, č. 69.

⁸⁹ TÓTH, Norbert C. – NEUMANN, Tibor (eds.). Zsigmondkori oklevéltár XI (1424). Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2009, s. 539, č. 1348.

⁹⁰ FEJÉR, György (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus VI/1. Budae 1830, s. 355-356.

⁹¹ GYÓRFFY, ref. 73, s. 448-449.

⁹² NAGY, Imre (ed.). Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Anjoukori okmánytár VI. 1353 – 1357. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia, 1891, č. 55, s. 93. Finta je Martinová,

ceste medzi Volkovcami (*Wolkouch*) a zaniknutou dedinou Čitáre (*Chytar*), ktorá ležala v katastri dnešných Kozároviec.⁹³ V roku 1302 sa uvádza cesta nazývaná Urrech vedúca do Čitár (*Chithar*).⁹⁴ V dokumentoch sa spomínajú aj tzv. *falsa via*, ktorými sa obchádzali mýtnice. V roku 1424 je zmienka o takejto ceste pri Mani.⁹⁵

Mýta

Dôležitú úlohu v súvislosti s komunikáciami zohrávali mýtné stanice. Vyberali sa tu mýtné poplatky, ktoré boli súčasťou kráľovského regálneho práva. Časť z výnosu sa používala priamo na udržiavanie ciest, mostov, brodov a iných dopravných zariadení. Písomné zmienky o mýtach obsahujú niekedy aj informácie, na akej ceste sa poplatok vyberal.

Dôležitá mýtna stanica na dolnom Požitaví bola v Dvoroch nad Žitavou. Dedina ležala totiž na tzv. českej ceste. Komunikáciu pod týmto názvom uviedol vo svojom dekrete v roku 1336 Karol Róbert. Česká cesta bola súčasťou dôležitej komunikácie, ktorá viedla od vtedajšieho Konštantínopola cez Belehrad, Budín, Ostrihom, Trnavu a Brno do Prahy.⁹⁶ Zmienka o výbere mýta v Dvoroch nad Žitavou (*villa Wduord*) sa nachádza v dokumente z roku 1229. Vtedy sa spomína, že uhorský panovník Ondrej II. oslobodil tunajších poddaných benediktínskeho opátstva od platenia polovice tunajšieho mýta.⁹⁷ V roku 1256 kráľ Belo IV. daroval mýto (*tributum de Vduord*) komesovi Sebretovi.⁹⁸ Od neho ho získalo ostrihomské arcibiskupstvo, ktoré zabralo aj tunajšie majetky opátstva v Hronskom Beňadiku. Proti tomuto opátstvu neúspešne protestovalo.⁹⁹ V roku 1336 sa uvádza, že mýto od obchodných vozov sa má vyberať aj v Dvoroch nad Žitavou.¹⁰⁰ Na dolnom Požitaví sa mýtné poplatky vyberali tiež v Mani a Vajke nad Žitavou.¹⁰¹ O existencii mýtnic (*Manya, Woyk*) svedčí listina kráľovnej Márie z roku 1386, ktorou Blažej Forgáč získal do držby hradné panstvo Gýmeš.¹⁰² Tieto sa spomínajú aj v roku 1424, keď sa uskutočnila revízia mýtnych staníc v Nitrianskej stolici. Tu

---

ktorá je dnes súčasťou Lúčnice nad Žitavou.

⁹³ KNAUZ, Nándor. A Garam-melleti Szent-Benedek apátság története I. A templom felzentelésének emlékére Első kötet. Budapest 1890, s. 148.

⁹⁴ FEJÉR, György (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus VIII/1. Budae 1837, s. 111, č. 38. SEDLÁK, Vincent (ed.). Regesta diplomatia nec non epistolaria Slovaciae I. Bratislava: Veda, 1980, s. 88, č. 147.

⁹⁵ TÓTH - NEUMANN, ref. 89, s. 477, č. 1170.

⁹⁶ JANŠÁK, Štefan. Česká cesta - najstarší spoj Slovenska s českými krajmi. In *Vlastivedný časopis*, 1961, roč. 10, č. 2, s. 83-87. JANŠÁK, Štefan. Z minulosti dopravných spojov na Slovensku. In *Geografický časopis*, 1964, roč. 16, č. 1, s. 13-31. JANŠÁK, Štefan. Cesta českých stráží. In *Geografický časopis*, 1964, roč. 16, č. 2, s. 326-339. JANŠÁK, Štefan. Prechod českej cesty cez údolie Nitry pri Dvoroch nad Žitavou. In *Geografický časopis*, 1967, roč. 19, č. 1, s. 130-138.

⁹⁷ MARSINA, ref. 62, s. 250, č. 347.

⁹⁸ MARSINA, ref. 65, s. 388, č. 557.

⁹⁹ JUCK, Lubomír. Majetky hronskobeňadického opátstva do roku 1235. In *Historické štúdie*, 1973, roč. 18, s. 135-136.

¹⁰⁰ Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IV. Pod vládou anjouovských kráľov. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2002, s. 109, č. 28.

¹⁰¹ Vajka nad Žitavou sa v roku 1960 zlúčila s Martinovou do obce Lúčnica nad Žitavou.

¹⁰² FEJÉR, György (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus X/1. Budae 1834, s. 281, č. 144.

je uvedené aj na akej ceste sa uvedené mýta vyberali. V Mani (*Manya*) išlo o cestu z Nitry (*Nytria*) cez zem Agač (*Agoch*) do Ostrihomu (*Strigonyo*). Vo Vajke to boli komunikácie smerujúce zo Šintavy (*Sempthe*) do Hronského Beňadika (*Sancti Benedicti*) a z Komjatic (*Kompyati*) do Vrábeľ (*Verebel*).¹⁰³ V roku 1318 sa spomína mýto v Klasove (*Kaloz*).¹⁰⁴ V roku 1424 tu mýtno poplatky vyberali Forgáčovci na ceste, ktorá smerovala zo Žirian (*Syre*) cez Koliňany (*Kolon*), Pohranice (*Pogran*) a Klasov (*Kaloz*) do Komjatic (*Kompyati*).¹⁰⁵ Mýto sa vyberalo tiež vo Vrábľoch (*Verebel*) na ceste v smere z Tekovských Lužianok (*Sarlo*) do Tehly (*Thuhul*).¹⁰⁶ V neďalekej Novej Vsi nad Žitavou (*Wjfalu*) sa mýto spomína v rokoch 1386 a 1424, keď bolo súčasťou hradného panstva Gýmeš. Vyberalo sa na komunikácii do Zlatých Moraviec (*Marothi*), kde sa mýto platilo už pred rokom 1386.¹⁰⁷ O existencii výberu mýta sa dozvedáme aj v roku 1400. Podľa svedectva Mikuláša Forgáča vtrhli vtedy do Zlatých Moraviec Ján a Ondrej Topolčianski spolu s Petrom Rúfusom, pričom zranili miestneho mýtnika Vavrinca a vzali mu dobrého koňa i 100 dukátov. Zaujímavá je aj zmienka o tom, že na obranu mýtnika vystúpili zlatomoravecké ženy a deti, ktoré sa tu zhromaždili.¹⁰⁸ Medzi príslušenstvom hradného panstva Hrušov sa uvádzajú Jedľové Kostol'any s mýtom (*Fenyukoztolyan/Koztolyan*), Žikava s mýtom (*Zykwa/Sykwa*) Hostie s mýtom (*Kerezthur*) v rokoch 1388, 1423 a 1424.¹⁰⁹ V Jedľových Kostol'anoch sa nachádza pozostatok stredovekej veže nazývanej Živánska veža (Turňa), ktorá je situovaná v blízkosti cesty od Obýc cez Veľkú Lehotu do Novej Bane. Martin Bóna stotožňuje stavbu práve s mýtnou stanicou, ktorá sa v Jedľových Kostol'anoch spomína v stredovekých listinách až do roku 1496, pričom jej vybudovanie predpokladá najneskôr v poslednej tretine 14. storočia.¹¹⁰ V roku 1424 sa uvádza, že mýto sa vyberalo na ceste z Veľkých Uheriec (*Nagugroch*) do Novej Bane (*Uybanya*).¹¹¹ V tomto dokumente je tiež údaj o tom, že sa v Žikave vyberalo mýto na ceste, ktorá viedla zo Zlatých Moraviec (*Maroth*) cez Host'ovce (*Geztheud*) a Mankovce (*Maykoch*) do Zlatna (*Zalakna*).¹¹² V západnej časti horného Požitavia sa vyberalo mýto v Chrašťanoch (*Herestyen*). Zmienka o tom pochádza z roku 1386, keď sa obec s mýtom uvádza ako súčasť panstva Gýmeš.¹¹³ Pôvodne však príjmy

¹⁰³ TÓTH - NEUMANN, ref. 89, s. 537, č. 1348.

¹⁰⁴ SEDLÁK, Vincent (ed.). Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae II. Bratislava: Veda, 1987, s. 152, č. 312.

¹⁰⁵ TÓTH - NEUMANN, ref. 89, s. 537, č. 1348.

¹⁰⁶ TELEKI, József. Hunyadiak kora Magyarországon XII. Pesten 1857, s. 366, č. 759. TÓTH - NEUMANN, ref. 102, s. 477, č. 1170.

¹⁰⁷ FEJÉR, György (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus X/1. Budae 1834, s. 281, č. 144. TÓTH - NEUMANN, ref. 89, s. 477, č. 1170.

¹⁰⁸ MÁLYUSZ, Elemér (ed.). Zsigmondkori oklevéltár II/1 (1400 - 1406). Budapest 1956, s. 49, č. 395.

¹⁰⁹ MÁLYUSZ, Elemér (ed.). Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 - 1399). Budapest 1951, č. 502. TÓTH, Norbert C. Zsigmondkori oklevéltár X. (1423). Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2007, s. 501-505, č. 1275. TÓTH - NEUMANN, ref. 89, s. 477-479, č. 1170.

¹¹⁰ BÓNA, Martin. Živánska veža v chotári Jedľových Kostol'ian [online]. Dostupné na: <<http://www.leustach.sk/zivanska-veza/zivanska-veza-historia>>;

¹¹¹ TÓTH - NEUMANN, ref. 89, s. 478, č. 1170.

¹¹² TÓTH - NEUMANN, ref. 89, s. 478, č. 1170.

¹¹³ FEJÉR, György (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus X/1. Budae 1834, s. 282, č. 144.

z tunajšieho mýta patrili nitrianskej diecéze. Dokazuje to sťažnosť nitrianskeho biskupa Jána z roku 1318 na Matúša Čáka Trenčianskeho, ktorý sa mal zmocniť aj tunajšieho mýta (*Hyrischan*).¹¹⁴ V Chrašťanoch sa mýto platilo na komunikácii zo Zlatých Moraviec (*Maroth*) do Jelenca (*Gymes*) a Kolíňan (*Kolon*).¹¹⁵

V období 6. až 8. storočia bolo územie Požitavia iba riedko osídlené. Trasy ciest možno v tomto období predpokladať predovšetkým na dolnom Požitaví. V 9. a 10. storočí počet archeologických nálezísk narastá. V tomto období už existovala rozvinutá cestná sieť aj na hornom Požitaví. Na cesty z raného stredoveku nadviazala dopravná sieť vo vrcholnom a neskorom stredoveku. Písomné pramene od 11. storočia dokladajú existenciu hlavných ciest, ktoré viedli popri Žitave. Dôležitými dopravnými uzlami boli Dvory nad Žitavou, Vráble a Zlaté Moravce. Významné miesto v cestnej sieti zohrávali hrady Jelenec (Gýmeš) a Hrušov. Dokumenty dokladajú prepojenie skúmaného územia hlavne s Ponitím a Pohroním. Cez dolné Požitavie prechádzala známa česká cesta. Písomné zmienky predovšetkým zo 14. a 15. storočia dokladajú hustú sieť mýtnych staníc.

Počet slov: 7587

Počet znakov vrátane medzier: 50837

---

¹¹⁴ SEDLÁK, ref. 104, s. 152, č. 312.

¹¹⁵ TÓTH – NEUMANN, ref. 89, s. 477, č. 1170.